

УДК 342.95  
DOI: 10.31733/2078-3566-2020-2-50-54



**Світлана  
ТИЩЕНКОВА** ©  
кандидат  
юридичних наук,  
професор



**Ірина  
ТИЩЕНКОВА** ©  
кандидат  
юридичних наук,  
доцент

### МІГРАЦІЯ НАСЕЛЕННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ: НАСЛІДКИ, ЧИННИКИ ВПЛИВУ, ПРАВОВИЙ КОНТЕКСТ

Провідні фахівці у різних галузях суспільного життя замислюються сьогодні над питанням: яку роль відіграє чинник міграції у майбутньому відродженні «світу після вірусу»? Аби уникнути міграційної кризи, держави зобов'язані враховувати «міграційне питання» у своїх національних антипандемічних стратегіях. І важливо, щоб мігрантів сприймали не лише як потерпілих, але й як осіб, здатних протистояти новим загрозам.

І незалежно від того, хто в підсумку стане переможцем у цій довготривалій боротьбі за виживання, соціально-економічна криза, викликана пандемією, призведе до ще більш потужного сплеску націоналізму, ксенофобії, дискримінації на етнічному та національному ґрунті. Мігранти в таких умовах є найбільш очевидним об'єктом для звинувачень у проблемах, що зростають.

Відповідно дослідження сучасних тенденцій у трудовій міграції населення, з урахуванням загроз, пов'язаних із світовою економічною кризою, пандемією COVID-19, іншими загрозами, є актуальним як для науковців, так і для широких верств населення.

**Ключові слова:** міграція, глобалізація, міграційна політика, пандемія, дискримінація.

**Постановка проблеми.** Бажання людини змінювати місце проживання, зумовлене природним прагненням до покращення умов життя, є однією з визначальних її характеристик. Понад сімдесят років тому із прийняттям Загальної декларації прав людини право на свободу пересування отримало міжнародне визнання. Стаття 13 цієї Декларації проголошує, що «кожна людина має право вільно пересуватися і обирати для себе місце проживання в межах кожної держави» і «кожна людина має право залишити будь-яку країну, включно зі своєю, і повертатися назад до своєї країни».

З 1990-х років для урядів багатьох країн очевидною стає проблема, що полягала у зростанні потоків мігрантів і відсутності належних інституціональних і правових механізмів врегулювання цих потоків. Як наслідок, переоцінка і «перезавантаження» міграційного інструментарію на міжнародному рівні. Окремі фундаментальні документи були визнані такими, що не відповідали наявному стану справ у галузі міграційного права. Зокрема, ревізії було піддано порядок надання притулку, визначений Конвенцією про статус біженців 1951 року і відповідний Протокол до неї 1967 року. Зусилля Міжнародної організації праці (МОП) щодо ратифікації міжнародних конвенцій про трудових мігрантів були не оцінені і не підтримані у більшості країн. Проблема на сьогодні полягає у незадовільному забезпеченні державними органами прав людини стосовно мігрантів, і все це на тлі повідомлень про зростання проявів расизму, ксенофобії та інших форм дискримінації щодо цієї категорії населення.

**Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми.** Протягом останнього десятиліття інтерес дослідників до проблеми міграції у сучасному глобалізованому суспільстві постійно зростає. Велика увага приділяється ролі міграції у процесах

---

© Тищенко С.О., 2020  
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-0130-0422>  
tishchenkova@ukr.net

© Тищенко І.О., 2020  
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0323-5035>  
iren9357@gmail.com

соціальної мобільності, її впливу на зміну соціального статусу індивіда і групи (Fiddian-Qasmiyeh, E (2014); Redclift, V & Rajina, F (2017); Wielgoszewska, B.(2018).

Особливості міграційної політики держав та міждержавних об'єднань на тлі глобальних суспільних трансформацій ґрунтовно досліджували зокрема Saunders J. (2016) і Kunz S. M. (2018). Чималий інтерес для нашого дослідження становили праці White A. (2016). Він досліджує специфіку циркулярної міграції із Польщі до країн Західної Європи, зокрема Великобританії й виявляє чинники, які спонукають різні верстви населення до трудової міграції за кордон.

**Мета** статті – дослідити сучасні тенденції в трудовій міграції населення з урахуванням загроз, пов'язаних із світовою економічною кризою, пандемією COVID-19, демографічними змінами в більшості країн світу.

**Виклад основного матеріалу.** Наявний у міграційній сфері стан справ відображає і посилення антиіммігрантських настроїв, і схильність суспільств країн перебування надавати мігрантам більш низький правовий і соціальний статус. Проте частково це пояснюється і тим, що порушення прав людини, як правило, відбуваються стосовно мігрантів із невизначеним і неформалізованим статусом. Відсутність належно оформлених документів у мігрантів державними органами країн, які приймають, цілком законно сприймається як підрив права держави на забезпечення законності і порядку. Це питання набуває особливого значення тоді, коли припинення нелегальної міграції є пріоритетним у програмах діяльності урядів.

Організація Об'єднаних Націй (даді – ООН) опікується різними аспектами міжнародної міграції. Наприклад, Секретаріат ООН займається збором, аналізом і поширенням інформації про масштаби, тенденції і національну політику у сфері міжнародної міграції. Інші органи системи ООН приділяють велику увагу таким питаннями, як права людини і особи, переміщення всередині країни, возз'єднання сімей, нелегальні мігранти, незаконне перевезення мігрантів через кордони і соціально-економічна інтеграція мігрантів. Крім того, спеціалізовані установи працюють для впорядкування потоків робочої сили, біженців, а також грошових переказів мігрантів.

Генеральна Асамблея ООН неодноразово розглядала питання, що стосуються міжнародної міграції та удосконалення міграційної політики в окремих регіонах. У своїй резолюції від 21.12.2001р. №56/203 вона вкотре наголосила на необхідності вирішення наявної проблеми в системному і виваженому порядку. Надалі можемо спостерігати зростання динаміки у зусиллях державних та міждержавних структур щодо подолання світової міграційної кризи. Стрімке змищення «центрів» зростання народонаселення у бік Азії і Африки, старіння європейського населення, реструктуризація економік – усе це стає вирішальними чинниками для усвідомлення на найвищих рівнях, що мігранти відіграють ключову роль у задоволенні попиту на робочу силу в конкретних секторах і мережах, необхідних для підтримки балансу в глобальній економіці.

Ситуація із пандемією COVID-19 у світі з очевидністю засвідчила вагому роль трудових мігрантів для розвитку економік навіть країн «першого ешелону», не кажучи вже про країни, що активно розвиваються в останнє десятиліття.

«Три чверті всіх біженців і мігрантів знайшли притулок в країнах, що розвиваються, де системи охорони здоров'я і так ледве справляються з навантаженням», – йдеться у спільній заяві ВООЗ, Управління ООН з прав людини, Міжнародної організації з міграції та Управління у справах біженців.

Вкрай небезпечним є становище біженців і мігрантів, які перебувають як в офіційних, так і неформальних центрах затримання. Наголошуючи, що COVID-19 може мати смертельні наслідки, в ООН вимагають негайно звільнити затриманих мігрантів.

В умовах пандемії багато країн закривають кордони або обмежують їх перетин, відзначають автори заяви, але стверджують, що дотримуватися подібних обмежень потрібно, одночасно дотримуючись міжнародних норм щодо прав людини і захисту біженців, наприклад, проводити медичні огляди і створювати належні умови для ізоляції і лікування потерпілих від хвороби мігрантів.

Як наголошується в заяві, взяти під контроль коронавірусну інфекцію можна тільки тоді, якщо буде забезпечено захист кожної людини. А мігранти та біженці можуть у цій складній ситуації «залишитися за бортом», стати об'єктом стигми та дискримінації. Тому так важливо, аби уряди враховували ці групи населення під час планування заходів щодо боротьби з пандемією.

Вже не виникає сумніву, що Covid-19 стане причиною глобальної рецесії, яка

приведе до падіння рівня економіки в більшості країн світу. І настільки ж очевидно, що наслідки цієї кризи негативно вплинуть на зайнятість, об'єм доходів і дотримання прав працівників-мігрантів.

Мігранти займають на сьогодні найбільш важкі і небезпечні робочі місця, зокрема на передовій лінії боротьби з Covid-19. За даними опублікованого в березні дослідження Інституту міграційної політики, 17 % з 156 мільйонів цивільних службовців, що борються з коронавірусом, «народилися за кордоном». У США 29 % лікарів, 38 % домашніх доглядальниць, 23 % працівників аптек, 22 % науковців і 34 % осіб, які надають життєво важливі транспортні послуги, народилися в іншій країні. Національна служба охорони здоров'я Великобританії зазнає стрімкого краху, якщо залишиться без лікарів, медсестер та інших медичних працівників – вихідців з інших країн.

На значущу роль мігрантів в економіці Великобританії вказують Halls C.; Dustmann C.; Frattini T.; (2009), наголошуючи, що вони мають більш високі виробничі показники; більше платять опосередкованих податків за менше використані засоби і суспільні послуги, ніж британці.

Водночас спільноти трудових мігрантів є найбільш уразливими перед економічними наслідками пандемії. Іспанія, Італія і Великобританія заблокували центри тимчасового утримання мігрантів, проігнорувавши медичні проблеми людей, які там утримуються. Інший приклад ганебного порушення прав людини продемонстрували члени Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (де працюють понад 25 мільйонів приїжджених працівників), «закривши» деякі населені пункти, до яких раніше працівники-мігранти мали вільний доступ. Збільшуючи кількість мігрантів в переповнених центрах тимчасового утримання, влада тим самим створює нові гарячі точки пандемії Covid-19.

Аби уникнути міграційної кризи, держави зобов'язані враховувати «міграційне питання» у своїх національних антипандемічних стратегіях. І важливо, щоб мігрантів сприймали не лише як потерпілих, але й як осіб, здатних боротися з поширенням коронавірусу.

Прикладом такого ставлення може слугувати Бангладеш. Зараз у цій країні перебуває 1,1 млн рохінджа, які були насильно виселені з М'янми. Під керівництвом прем'єр-міністра Шейх Хасіни бангладеський уряд і гуманітарне співтовариство розробили «Спільний щорічний план дій» для захисту рохінджа в Кокс-Базарі (Бангладеш).

Цей план спирається на принцип «єдиного суспільства», яке включає і рохінджа, і місцевих жителів із сусідніх сіл. Поблизу табору були відкриті медичні центри; крім того уряд Бангладеш тимчасово скасував мита на імпорт обладнання та матеріалів, необхідних для боротьби з Covid-19.

Пандемія – це безпрецедентна надзвичайна ситуація, яка вимагає настільки ж виняткових заходів реагування. Крім обґрунтованих тривог суспільства, уряди зобов'язані враховувати вразливість біженців і мігрантів і знаходити баланс між національними інтересами й гуманітарними обов'язками. Для будь-якого уряду це важке завдання, а особливо в той момент, коли економіка переживає спад; для її виконання потрібні інноваційні форми міжнародного співробітництва.

У 2015 році ООН затвердила нову програму сталого розвитку, що ґрунтується на принципі «ніхто не повинен залишатися буз уваги». Схвалена тоді дорожня карта до 2030 року передбачає неухильне дотримання прав людини для всіх категорій мігрантів. Вона декларує також включення біженців в число «всіх націй, всіх народів і всіх сегментів суспільства». Такий же принцип, що не припускає жодних проявів дискримінації, повинен застосовуватися і в нинішній, критичний для нашої цивілізації період.

Стратегія перемоги на Covid-19 повинна спиратися на інклюзивність, сміливість і співробітництво на усіх рівнях міжнародної комунікації. Держави повинні об'єднатися, аби не допустити глобальної міграційної кризи і водночас долати ті соціальні, економічні і правові «бар'єри», з якими стикнулася сьогодні уся світова спільнота.

Паралельно із глобальною битвою проти пандемії розгортається боротьба між двома конкурентними концепціями щодо стратегії формування нового світопорядку. Перша концепція здається найбільш очевидною і доцільною: пандемічна криза актуалізувала необхідність системи багатосторонніх відносин і спільних дій, продемонструвала всю помилковість одностороннього націоналізму й ізоляціонізму. Друга концепція пропонує діаметрально протилежний підхід: глобалізація і відкриті кордони зробили людство вразливим перед вірусами та іншими загрозами, а нинішня боротьба за контроль над поставками товарів, в зокрема медичного обладнання та матеріалів, вимагає, щоб кожна

країна спочатку подбала про себе.

Прихильники першої концепції вважають пандемію доказом того, що країни повинні об'єднати зусилля для перемоги над спільною загрозою, тоді як представники іншого табору вбачають у ній доказ ефективності іншого підходу. Країни будуть перебувати в більшій безпеці, якщо дистанціюються одна від одної.

Розгортання ситуації із Covid-19 свідчить про необхідність більш скоординованого міжнародного підходу. Коронавірус не зупиняють національні кордони, тому логічно, що вони не повинні обмежувати і боротьбу з ним. З погляду охорони здоров'я, це є, безперечно, розумним кроком. Чим активніше буде здійснюватися обмін науковими знаннями, медичними засобами і людськими ресурсами (фаховими спеціалістами), тим швидше пандемію буде подолано. Чим вище буде рівень координації між урядами з таких питань, як обмеження пересування людей і соціальне дистанціювання, тим м'якше буде вихід з кризи.

Пандемія також спонукає до активізації колективних зусиль щодо врегулювання збройних конфліктів, і не тільки тому, що це допоможе найбільш незахищеним верствам населення. Крім очевидних людських втрат, збройні конфлікти, які тривають, призводять до появи і розширення територій, на яких Covid-19 зможе неконтрольно поширюватися; до збільшення міграційних потоків через кордони, які стануть менш контрольованими; до появи нових можливостей у збройних недержавних угруповань скористатися хаосом для свого зміцнення і розширення.

Оптимальним є підхід, який спирається на розуміння внеску мігрантів у розвиток сучасних економік. Ще у 2005 році Всесвітня організація охорони здоров'я затвердила «Міжнародні медико-санітарні правила». У цих правилах акцентується на необхідності контролювати поширення хвороби і одночасно мінімізувати негативні наслідки обмеження торговельних потоків і пересування людей.

Кризи, а особливо важкі кризи, як правило, підсилюють і прискорюють тенденції, що вже існували раніше. Пандемія Covid-19 збіглася з періодом підйому націоналістичного опору глобалізму і післявоєнному міжнародному порядку, зумовленому зростанням нерівності всередині і між країнами.

Критики глобальної економічної системи небезпідставно звинувачують міжнародні організації у бездіяльності або недостатній дієвості, коли мова йде про вирішення значущих для світової спільноти питань.

Наприклад, ООН ними сприймається вже як релікт, що у своїх рішеннях переважно стає на бік «центрів сили» у світі, не надає права голосу країнам глобального Півдня (багато з них ще навіть не здобули незалежності, відтоді як у 1945 році була заснована ООН). Після світової фінансової кризи 2008 року зростає соціально-економічне невдоволення призвело до розквіту різних форм популізму, націоналізму і авторитаризму в таких різних країнах, як Росія, Туреччина, Угорщина, Бразилія, Ізраїль і США.

Ця динаміка цілком може посилитися через кризу, пов'язану із Covid-19. Один зі сценаріїв майбутнього виглядає так: через гострі внутрішні потреби, насамперед, економічного характеру, міжнародна солідарність перетвориться на недозволену розкіш. Із падінням економіки в різних країнах їх ресурси будуть скорочуватися, і уряди постануть перед необхідністю забезпечувати працевлаштування власному населенню. Політичним лідерам буде вкрай важко виправдовувати виділення коштів на підтримку зарубіжних країн, міжнародних організацій охорони здоров'я і надання допомоги біженцям, а також на дипломатичні ініціативи. Зростає невдоволення буде призводити до посилення негативного ставлення до глобальної міжнародної системи і розчарування в ній. Щодо трудових мігрантів, то їх становище навряд чи зазнає змін на краще, і слід очікувати нових некерованих міграційних потоків, зокрема до азіатських країн, що активно розвиваються останнім часом.

І незалежно від того, хто (якщо взагалі хто-небудь) у підсумку стане переможцем у цій довготривалій боротьбі за виживання, соціально-економічна криза, викликана пандемією, призведе до ще більш потужного сплеску націоналізму, ксенофобії, дискримінації на етнічному та національному ґрунті. Мігранти в таких умовах є найбільш очевидним об'єктом для звинувачень у тих негараздах, які спіткали країну.

**Висновки.** Економісти, правники і політологи, при усіх сучасних можливостях прогнозувати подальший розвиток різних сфер суспільного життя, мають на сьогодні серйозні труднощі із відповіддю на питання, яку роль відіграє чинник міграції у майбутньому відродженні «світу після вірусу»? З одного боку, запит на дешеву працю посилиться, оскі-

льки у тому майбутньому світі надлишку коштів не буде ні в кого; з іншого – негативне сприйняття місцевим населенням іноземців, які претендують на соціальні блага (яких стає все менше), при усій їх високій продуктивності праці, врешті-решт призведе до зростання конфліктності суспільств. Додасть гостроти ситуації і погіршення економічної ситуації у країнах-донорах. ООН виявлено, що понад 800 млн людей у світі вже голодують, а до кінця року, за прогнозами фахівців організації, цей показник зросте майже вдвічі. За таких умов саме явище міграції може зникнути або суттєво видозмінитися.

Чи може в якийсь момент з'явитися більш якісний і ефективний міжнародний порядок? Цілком імовірно. Ще до перемоги в Другій світовій війні союзні держави почали працювати над новим післявоєнним порядком, який мав на меті не допустити повторення світової пожежі. У цього порядку були серйозні недоліки. Він створював ілюзію глобального управління, але міг бути лише настільки ефективним, наскільки це дозволяли так звані світові «центри сили». А поки що нам, мабуть, доведеться прокладати курс у новому світі, в якому звичний порядок може змінитися хаосом. І навіть якщо цей хаос виявиться тимчасовим, він може стати початком руйнівного і небезпечного фіналу післявоєнної епохи.

#### **Список використаних джерел (References)**

1. Fiddian-Qasmiyeh, E. (2014). Gender and Forced Migration. In: Fiddian-Qasmiyeh, E and Loescher, G and Long, K and Sigona, N, (eds.) *The Oxford Handbook of Refugee and Forced Migration Studies*.
2. Meko, T. & Sharma, S. (2016). How Europe is punishing migrants. *The Washington Post*. <https://www.washingtonpost.com/graphics/world/migrantlegislation/?noredirect=on>.
3. Halls, C.; Dustmann, C.; Frattini, T.; (2009) Assessing the fiscal costs and benefits of A8 migration to the UK. (CReAM Discussion Papers CDP 18). Centre for the Research and Analysis of Migration (CReAM): London, UK.
4. Redclift, V. & Rajina, F. (2017). Rethinking Muslim migration: frameworks, flux and fragmentation. *Ethnic and Racial Studies*, 40 (3).
5. Wielgoszewska, B. (2018). Onwards and upwards? Migration and social mobility of the UK graduates. *Regional Studies, Regional Science*, 5 (1), pp. 402-411.
6. White, A (2016) Polish circular migration and marginality: a livelihood strategy approach. *Studia Migracyjne – Przegląd Polonijny*, 1 (159) pp. 153-166.

*Надійшла до редакції 02.05.2020*

#### **SUMMARY**

**Svitlana O. Tishchenkova, Iryna O. Tyshchenkova. Migration of population in present world: consequences, influence factors, legal context.** Leading experts in various areas of public life are thinking today about the question: what role does the factor of migration play in the future revival of the "world after the virus"? To avoid a migration crisis, states must take the "migration issue" into account in their national anti-pandemic strategies. And it is important that migrants are perceived not only as victims, but also as people who are able to withstand new threats.

The strategy for winning Covid-19 must be based on inclusiveness, courage and cooperation at all levels of international communication. Nations must unite in order to prevent a global migration crisis and at the same time overcome the social, economic and legal "barriers" that the entire world community has faced today.

In parallel with the global battle against the pandemic, a struggle is unfolding between two competing concepts regarding the strategy of forming a new world order. The first concept seems the most obvious and appropriate: the pandemic crisis has highlighted the need for a system of multilateral relations and joint action, demonstrated all the fallacies of unilateral nationalism and isolationism. The second concept offers a diametrically opposed approach: globalization and open borders have made humanity vulnerable to viruses and other threats, and the current struggle to control the supply of goods, including medical equipment and materials, requires that each country take care of itself first.

And regardless of who eventually wins this long struggle for survival, the socio-economic crisis caused by the pandemic will lead to an even more powerful surge of nationalism, xenophobia, and discrimination on ethnic and national grounds. In such circumstances, migrants are the most obvious target for growing problems.

Accordingly, the study of current trends in labor migration, taking into account the threats associated with the global economic crisis, the COVID-19 pandemic, and other threats, is relevant for both scholars and the general population.

**Keywords:** *migration, globalization, migration policy, pandemic, discrimination.*